

PAVEL ȘILLINGOVSKI – BASARABEANUL DIN INIMA RUSIEI

Dr. hab. Tudor STAVILĂ

PAVEL SHILLINGOVSKY, THE BESSARABEAN FROM THE HEART OF RUSSIA

Pavel Shillingovsky was born in Chisinau, Bessarabia (February 16nd, 1881); he died in Leningrad (April 5th, 1942), painter. Shillingovsky studied at the School of Fine Arts of Odessa (1896-1900) and at the Imperial Academy of Fine Arts from Saint Petersburg (1900-1914). He was an important figure of the Russian „Mir iscusstva”, always expressing an increased interest and talent in pictures. In 1947, following the last will of Pavel Shillingovsky, professor of the Academy of Fine Arts from Saint Petersburg, a large collection of graphic works of European and Russian masters of the 17th-19th centuries, as well as his own works, have been donated to Chisinau.

Printre pictorii basarabeni din perioada interbelică un nume de referință a fost cel al lui Pavel Șillingovski. Figură remarcabilă, a ilustrat prin creațiile sale cele mai valoroase tradiții ale artei europene, chiar și în perioada când aceste tendințe nu mai erau tolerate. La un secol de la

Autoportret cu soția 1914. Sanguină pe hârtie

Autoportret

nașterea artistului, se cunoaște foarte puțin despre viața lui, chit că s-a scris suficient despre operele sale în perioada sovietică. El este, totuși, dat uitării în Rusia de astăzi.

S-a născut la Chișinău pe 16 februarie 1881 și a studiat pictura la Școala de Arte Plastice din Odesa în atelierul lui K.Konstandi și G.Ladâjenski (1895-1900). În 1901 este admis la Academia Imperială de Arte din Petersburg, în atelierul profesorului D.Karadovskii. Lucrarea de diplomă „Basarabia. Ghicitul” o susține în 1911, primind calificarea de pictor. Studiază mai apoi la Facultatea de grafică a aceleiași instituții în atelierul gravorului V.Mate (1914). Vizitează de mai multe ori Basarabia, participând (1906) la una dintre expozițiile Societății Amatorilor de Arte Frumoase cu tabloul „Nocturnă” menționat ca model de măiestrie picturală.

Între anii 1921-1929 și 1935-1937 a condus atelierul de grafică la Academia de Arte din Leningrad. Profesor, academician al Academiei de Arte din Uniunea Sovietică. În biserica Mănăstirii Hârjăuca s-a păstrat pictura bolții naosului realizată de pictor în anul 1907, iar la Noul Neamț din Chițcani în perioada sovietică se aflau două tablouri cu subiecte religioase pictate de Pavel Șillingovski în 1901 și 1903.

Uitarea meritelor și operei lui Pavel Șillingovski în Rusia independentă este oarecum explicabilă. Nu prea a fost agreat în perioada sovietică, deoarece a participat la expoziții, care nu aveau nimic comun

cu „realismul socialist”. O altă cauză ar fi lipsa operelor maestrului în Rusia. Acestea au fost donate Chișinăului de testamentarii pictorului imediat după terminarea războiului, în 1947.

Încă la apariția primelor sale lucrări în pictură se remarcă atașamentul lui Pavel Șillingovski pentru valorile estetice ale Asociației „Mir iskusstva” și ale unor curente occidentale. După absolvirea Academiei de Arte în 1911, pictorul rămâne să lucreze la Petersburg. Mereu însă, până-n 1918, revine în Basarabia unde realizează numeroase cicluri de studii, scene de gen și peisaje grafice. Majoritatea tablourilor pictorului nu sunt datate. Dar având în vedere faptul că în multe cazuri la baza gravurilor (1910-1916) erau lucrările picturale, se poate lesne restitui evoluția creației sale.

Unul dintre studiile, create în timpul vizitei pe meleagul natal, poartă denumirea „Dealurile Basarabiei” (anii 1910). Ca și multe altele din ciclul respectiv, tabloul a fost realizat ca material suplimentar pentru lucrarea de diplomă. Dealul ondulat, intersectat de drumuri și acoperit cu vegetație rară, este reprodus amănunțit cu toate căsuțele înconjurate de copacii verzi-ocru de la marginea satului.

Din seria studiilor din natură fac parte și lucrările executate într-o manieră impresionistă, „a la prima”. Acestea sunt „Cusătoreasa”, cu un colorit sonor și un joc contrastant de lumină și umbră; „Mulsul oilor”, având o gamă coloristică mai intensă și dinamică; numeroasele peisaje – „Povârniș. Basarabia”, „Drum”, „Seara pe Nistru” (toate datând cu anii

1910) etc., în care paleta coloristică a maestrului, vibrând, creează impresia arșiței într-o zi de vară sau a răcorii de seară.

Și totuși, tablourile finisate ale lui Pavel Șillingovski sunt mai numeroase decât lucrările realizate la nivel de studiu. Anume cele dintâi dezvăluie viziunea panoramică și monumentală a pictorului, selecția riguroasă a detaliilor, integritatea structurală a motivului. În așa manieră sunt executate pânzele consacrate Nistrului („Nistru. Peisaj cu maluri”, „Pe Nistru”) sau reliefului pitoresc al meleagului („Livezi. Basarabia”, „Peisaj cu crucifix”) ș.a.

Deja în primele sale studii basarabene se urmărește atracția pictorului pentru un colorit neobișnuit, direct legat nu doar de redarea unei dispoziții reale a naturii, ci și de lumea senzațiilor și emoțiilor, în care tensiunea emotivă atinge cota de vârf a expresivității. Asemenea calități denotă în primul rând lucrarea de diplomă a maestrului – „Basarabia. Ghicitul” (1911). Exoticul motivului este complimentat de o compoziție și un colorit cizelate până la desăvârșire. Pământul alb de lumina și arșița soarelui ne deplasează imaginar în pustii îndepărtate. Figurile seminude ale țăranilor și a țigăncii, aflându-se în umbră, par a fi transparente în lumina solară. Umbra de un albastru deschis cu nuanțe cafenii, abia vizibilă, accentuează și mai mult această impresie. Dinamismul gesturilor, privirilor sugerează un dialog intens dintre personaje. Iar deasupra tuturor plutește doar arșița și liniștea, subliniind atmosfera de ritual și magie.

Basarabia. Furtună. 1913. Acvaforte pe hârtie

Basarabia. Oi. 1912. Acvaforte pe hârtie

Dimensiunile considerabile ale pânzei, mișcarea compozițională a căreia se desfășoară pe diagonală, accentuează monumentalismul proporțiilor.

Anumite calități similare sunt prezente în „Peisaj cu crucifix”, cu caracter meditativ și melancolic, în „Livezi. Basarabia”, în care lumina soarelui și jocul clarobscurului creează impresia arșiței unei zile de vară.

Alte stări redau tablourile “Nistru. Peisaj cu maluri” și “Pe Nistru”. Liniștea potolitoare a peisajului, liniile ondulate ale dealurilor ce se ridică deasupra râului și drumurilor, emană un farmec deosebit. Aceasta și datorită coloritului armonios, liric, în nuanțe ocru-verzui, cu sclipiri de oranj ale pământului și albăstriului deschis al apei Nistrului.

Profunzimea emoțiilor și trăirilor în subiectele selectate, coloritul impresionist ce incită dispoziția

Curte țărăneasă. [?] Creion pe hârtie

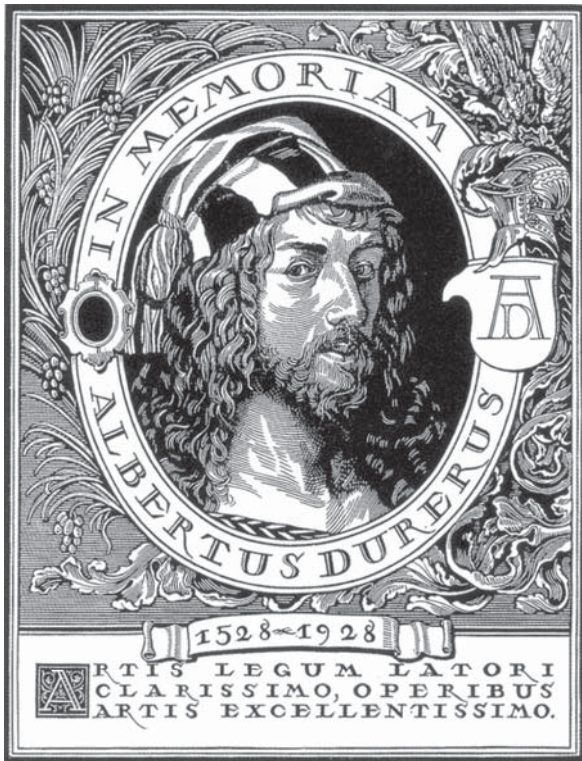
majoră a pânzelor scoate în vileag preferințele lui Pavel Șillingovski pentru calitățile estetice și dimensiunile spirituale ale picturii contemporane. Aceste trăsături esențiale se referă în egală măsură atât la pictura, cât și la grafica maestrului. Pasiunea pictorului pentru tehnica litografică și cea a acvafortei coincide în timp cu apariția celor mai numeroase tablouri dedicate Basarabiei. În 1912-1914 Pavel Șillingovski studiază în atelierul cunoscutului gravor rus V.Mate. Peisaje, portrete, rareori scene de gen sunt subiectele la care apelează plasticianul în această perioadă.

Motivele peisajelor grafice repetă subiectele din pictură. Caracteristic pentru foile grafice este perseverența autorului de a crea dispoziția ambianței. Ca și în tablouri, dominantă principală este măreția naturii, aflată în diverse ipostaze

Basarabia. Ghicitul. 1911. Ulei pe pânză

**În memoria lui Albrecht Dürer. 1928.
Xilogravură pe hârtie**

(liniște, stihie), adiind a balade vechi, accentuând momentele panoramice și epice ale acțiunii. Cu rare excepții, figurile oamenilor se întâlnesc episodic în peisajele lui Pavel Șillingovski: ele sunt abia vizibile, dizolvându-se în spații imense, dar prezența lor înviorează motivele.

Printre primele lucrări grafice ale ciclului basarabean se numără stampa „Basarabia.Oi” (anii

**Mănăstiri din Bulgaria. 1913. Acvaforte
pe hârtie**

**Smuțtitlu din poemul *Odiseea* de Homer. 1935.
Xilogravură pe hârtie**

1910). Aceasta reprezintă un model excepțional de compoziție, figurile oamenilor și înfățișările animalelor fiind amplasate în prim-planul lucrării – procedeu aplicat pentru prima oară de către pictor în lucrarea sa de diplomă. Prin intermediul unor hașurări scurte și o prelucrare mai amănunțită a formei, Pavel Șillingovski subliniază contrastul spațial dintre planuri, asigurând perspectiva aeriană a peisajului. Foaia menționată este una dintre primele create în tehnica acvafortei, de unde și concluzia că autorul posedă procedee specifice acestui domeniu. Deocamdată volumul și forma se formează cu ajutorul hașurei și petei tonale, spațiul se redă încă amorf, prin intermediul contrastelor de proporții.

Printre lucrările ciclului basarabean cea mai reușită este considerată „Basarabia. Furtună” – o dovadă strălucită a măiestriei autorului. Multitudinea compozițională a spațiului, direcția diversă a hașurei și intersectarea ei, contopirea formelor și a volumelor cu spațiul creează impresia dinamicii vântului și a rafalelor biciuitoare de ploaie. Figurile oamenilor, grăbiți spre casă, formal reprezintă procedeu compozițional utilizat să accentueze puterea stihiei.

Ca măiestrie, nu este mai puțin valoroasă foaia grafică „Basarabia. Râpa”. Dealurile cu copacii rari, printre care șerpuesc povârnișuri, cerul noros, întunecat, ce atârână deasupra pământului – totul este pătruns de o așteptare tensionată.

Dumnezeu Tatăl își așteaptă Fiul. 1907. Ulei, tempera

Apropiate ca structură ciclului de acvaforte sunt și crochiurile pictorului – „Nistru”, „Basarabia. Peisaj cu dealuri”, „Basarabia. Dealuri pe mal”, „Basarabia. Valea Nistrului” (toate datând cu anii 1910) etc., prin selectarea riguroasă a elementelor peisajului, viziunea epică și panoramică, contrastele comparative.

Ciclul basarabean se încheie cu anul 1916. În această perioadă, Pavel Șillingovski creează primul său „Autoportret” în acvaforte, în care se observă maturitatea măiestriei sale de grafician. Varietatea și densitatea hașurei, lipsa aproape deplină a desenului linear, simțul spațiului și al psihologismului chipului conturează particularitățile acestei opere. În concordanță se află și desenul „Călugăr. Saharna”, în care

succedarea hașurei, a petei și liniei imprimă chipului o expresivitate deosebită.

O situație specifică în ciclul basarabean îl ocupă stampa „Basarabia. Poduri”. În varianta ce s-a păstrat a crochiului pentru acvaforte se urmărește compoziția integră care în continuare, aproape fără modificări, este transferată pe foaia de bază, fiind doar mărită în dimensiuni.

După 1916, Pavel Șillingovski lucrează tot mai puțin în tehnica acvafortei. Se va adresa din nou motivelor basarabene numai în anii '30 și doar în pictură, continuând elaborarea subiectelor după memorie.

Unul dintre ultimele tablouri consacrate Basarabiei, emblematic pentru creația sa, se numește „La treierat. Basarabia”. Pictată după memorie în anul 1922, este o pânză epică, metaforică consacrată Basarabiei. Autorul a populat, aidoma „micilor olandezi”, peisajul panoramic și fantastic al tabloului cu dealuri dominate de armonia și frumusețea naturii, doinele și baladele plaiului, cu figuri miniaturale.

Decedat la 5 aprilie 1942, în Leningradul asediat, Pavel Șillingovski a însemnat foarte mult pentru arta basarabeană. A fost printre puținii filantropi care a donat colecția sa Chișinăului. Constituită din circa 200 de gravuri ale vechilor maeștri europeni și ruși din secolele XVII-XVIII și cuprinzând integral operele personale de pictură și grafică, aceste colecții reprezintă cele mai importante fonduri de artă modernă ale actualului Muzeu Național de Artă.

Basarabia. Nistru. 1910. Ulei pe pânză lipită pe carton